שער המצוות — ויחי

מצות ביקור חולים וקבורת המת והאבלות

ענין ביקור חולים שמעתי בשם מורי זלה"ה כי הנה שם ההוי"ה דמ"ה דאלפי"ן עם ד' אותיותיו הוא בגי' מ"ט כמנין חול"ה והענין הוא כי לפי שחסר מן החולה שער החמישים העליון מכולם ולכן נפל בחולי על המטה שהוא מ"ט ה' ולכן צריך שיכוין בביקורו את החולה להמשיך בו שער הנ' שהוא הכולל של ההוי"ה דאלפי"ן העולה מ"ה ועם ד' אותיותיו הם מ"ט כנז' ואז יושלם בחמשים שערים ויקום מחליו:

ענין קבורת המת הקובר את המת ובפרט מי שהוא משורש קין שיצא מתערובות זוהמא של הנחש צריך שיכוין כי ע"י קבורת הגוף בקרקע תתעכל אותה הזוהמא שנתערבה בנפש ע"י חטאו שאד"ה וישאר נקי מן הזוהמא ההיא והם היפוך אותיות קין כי מן קין נעשה נקי ולכן זו הכונה צודקת יותר במי שהוא משורש קין ומקיים עתה מצות קבורת המת על ידי כוונה זו:

דיני האבלות דע כי ענין המיתה עצמה ענינה הוא כי נודע היות באדם התחתון צלם אחד כדוגמת צלם דז"א כי אות צ' דצלם היא הנשמה הפנימית (*א) ושני אותיות ל"מ דצלם הם ב' בחי' אור מקיף עליו וג' אותיות צלם הם ממטה למעל' וכבר נת' שם כי המקיף של אות ל' כלול מג' מוחין מקיפין והם חב"ד אבל המקיף הנק' אות מ' דצלם כלול מד' מוחין מקיפין שהם חו"ב וחו"ג לפי שבכאן אינם מלובשים ולכן נתחלקו תרין עטרין שבדעת לשני מוחין ונמצא שהם ד' בחי' אורות מקיפין הנק' מ' דצלם והנה ל' יום קודם פטירת האדם מסתלקים מעל ראשו בחי' המקיפי' שהם בחי' צ"ל על ראשו של אדם בסו' עד שיפוח היו' ונסו הצללי' כנז' בזוהר פ' ויחי ואמר צללים בלשון רבים לפי שיש ב' בחינות בזה הצלם והם צלם דאבא וצלם דאי' כנו' וכולם הם צלם אחד כי שניהם הם מקיפים זב"ז ובהגיע עת פטירת האדם אז חוזרין המקיפין למקומם כבתחלה כדי שכולם ירגישו צער המיתה ועונשה וז"ס תוסף רוחם יגועון וכו' ואז במותו מתחלקי' חלק נשמתו לב' חלקים במה שנודע כי יש באדם נפש רוח נשמה חיה יחידה ויש ה' בחי' צלם צלם דיחידה וצלם דחיה וצלם דנשמה וצלם דבחי' רוח וצלם דבחי' נפש וכל צלם מאלו הה' כפול מב' שהם מצלם דאבא וצלם מצד אימא והנה הצלם של הנשמה והצלם של הרוח הכוללים אורותיהם הפנימים והמקיפים בעת הפטירה מסתלקים כל אחד הולך אל מקום המוכן לו כפי מעשיו אבל אורות וכלים דצלם של הנפש התחתון מכולם אשר גם הוא נחלק לב' בחי' אור פנימי וז' אורות מקיפין כמנין ל"ם דצלם כנז' הנה הנפש הפנימית משתתפת תיכף עם הגוף בקבר כמו שכ' ונפשו עליו תאבל אבל הז' מקיפין של הנפש נשארים עדיין בבית במקום שנפטר בו כי קשה עליהם עזיבת מקומם בחיים ולבחי' אלו הז' מקיפין של הנפש אמרו רז"ל כי כל ז' ימי האבלות הנפש הולכת ובאה בבית והוא כי אינם יכולים ליפרד כ"כ במהר' מן הבית אשר בו נפטר וקשה להם פרידת' משם וגם קשה עליהם ליפרד מן הנפש הפנימית שלהם ולכן הולכים ובאים מן הבית אל הקבר ומן הקבר אל הבית ובכל יום ויום מז' ימי האבלות נשאר מקיף אחד מז' המקיפין קשור עם הנפש הפנימית בקבר ובהשתלם ז' ימי האבלות נפרדו כולם מהבית וחונים על ציון בקבר ונתקשרו עם הנפש הפנימית העומדת בקבר עם הגוף שלו וזו היא סיבת שבעת ימי אבלות לפי שעדיין המקיפין של נפש המת ההולכת ובאה בבית עד היום הז' ונמצא כי בעוד אשר ז' המקיפין הם בבית אז הקלי' נאחזים מאוד בנפש הפנימית של המת כנו' כי אין שליטתן באורות המקיפין אלא באורות הפנימים ובכל יום ויום שמתחבר מקיף אחד עם הנפש הפנימית מסתלקת ממנה קליפה אחת מהז' קליפות שנתאחזו בו ובתשלום ז' ימי האבלות שכבר נתחברו כל ז' המקיפים עם הנפש הפנימית אז אין הקלי' נאחזת בהם אלא אותה קליפה המוכרחת לישאר שם נדבקת עמה בעוד שהבשר קיים ולא נרקב כנז' בפ' תרומה ועיין כל זה בשער הפסוקים. גם בזה תבין טעם טומאת המת והוא כי בעת פטירת האדם מסתלקים המקיפים מן הנפש הפנימית ונאחזים בה החיצונים מאד ובכל יום מתמעטת טומאתו ואחיזת הקליפות הטמאים בו.

גם בזה תבין ענין תגבורת הדינין של המת בז' ימי אבלות ובזה ית' טעם מ"ש רז"ל ג' לבכי וז' להספד כו' ולכן נבאר תחל' סדר הסתלקות ז' מקיפין שבבית האבל ממטה למעלה כי הנה בתחלה מסתלק מקיף התחתון ל' דצלם הכולל ג"מ וביום הראשון מסתלק התחתון שבהם מוח הדעת וביום הב' מקיף דבינה וביום הג' מקיף דחכמה לפי שהם מקיפים תחתונים אינם יכולים ליבטל אחיזת הקלי' בנפש הפנימית ולכן עיקר עונש נפש המת הוא בג' ימים ראשונים ולזה אמרו ג' לבכי ובארבעה ימים אחרונים מסתלקים ד' מקיפין העליונים הכלולים במ' דצלם ממטה למעלה עיטרא דגבו' ואח"כ עיטרא דחסד אח"כ מוח בינה אח"כ מוח חכמה ואז מקילין הדין והעונש מן המת לסיבות אורות המקיפים העליונים המתחברים עמו בנפש הפנימית וביום הז' נגמר דינו ולא נשאר זולתי אותה הבחינה דקלי' הנשארת שם כ"ז שהבשר קיים כנז' ולכן אמרו רז"ל ז' להספד.

ולכן מנהג בני אשכנז שלא לבנות ציון על הקבר עד אחר ז' ימי האבלות לפי שטעם בנין הציון הוא כעין כסא ומושב לשרות עליו האורות המקיפים על הנפש ועדיין לא נשלם המקיף לחנות שם עד סוף ז' ימי אבלות ואם יבנוהו טרם בוא המקיפים שמה אז אותה רוח הטומאה הנדבק' אז בנפש המת שורה על הציון ההוא ומתגברת שם ולא תזוז משם כדמיון מי שבונה בית ואינו מזכיר עליו שם שמים ששורה עליו רוח הטומאה ואינה נעקרת משם לעולם כנז' בזוהר פ' תזריע ומצורע על פ' הוי בונה בלא צדק כו' ולכן צריך להמתין מלבנותו עד תשלום ז' ימי האבלות ואז אדרבא הוא מצוה לבנות ציון על הקבר תכף אחר האבלות להכין כסא ומושב אל האור המקיף כנז'. ועתה נבאר משפטי האבלות ובתחלה אבאר טעם האבלות בקשר עם דרוש הנז"ל שהוא לסיבת פטירת המת עצמו אשר נשארו ז' מקיפים בבית ובעודם שם ראוי להתאבל עליהם וזה נרמז במלת שם אבל אות ל' דאבל היא אות ל' דצלם ואותיות א"ב מן אבל הם רומזים אל המקיף דדעת לבדו אשר יש בו שינוי בין הל' אל המ' כי הדעת של המ' נחלק לב' וזהו רמז ב' של אבל ומקיף דדעת של הל' הוא מקיף אחד לבדו כולל תרין עטרין ונרמז באות א' של אבל אמנם ג' מקיפים האחרים של מ' דצלם אין צורך לחזור לרמוז אותם כי הרי הם נרמזים ג"כ באות ל' דאב"ל כי אין בהם שינוי בין מקיף ל' למ' אלא בענין עטרא דגבורה לבד הנרמזת בשני אותיות א' וב' של אבל גם כללות חשבון אותיות הם ו' כנגד ו' מקיפים חב"ד דל' וחב"ד דמ' ואמנם היות חשבון זה נרמז בג' אותיות אלה מזולתם הוא לרמוז אל הנז"ל כי יש חילוק ביניהם כי במקיף דל' הדעת הוא א' דאבל ובמקיף דל' הדעת הוא א' דאבל ובמקיף המ' דדעת נחלק לשנים ב' דאבל:

ונבאר הטעם הב' בענין מה שנוגע אל האבל עצמו ומה שינוי נשתנה בו בימי האבלות כי הנה נודע מ"ש רז"ל מת אחד מן המשפחה תדאג כל המשפחה ומכ"ש היותר קרובים אליו שהגיע להם נזק בזה יותר מן הרחוקים שבמשפחה עצמה ולכן אלו הקרובים חייבים להתאבל כי גם הגיע להם נזק ופגם במיתת קרוב ההוא והנה ענין הגירעון שאירע אל האבל הוא זה כי נודע שכל הנשמות נתלין באדם העליון ז"א ובכל נשמה ונשמה יש בה רמ"ח אברים ונק' אדם שלם ואותה הבחי' אשר בז"א אשר בו נתלה נשמת האיש האבל הזה מסתלקים משם בחי' הצלם של המוחין דאו"א ולא נשאר בו רק בחי' מוחין דקטנות דזמן היניקה כנז' אצלינו כי

המוחין דגדלות נק' חיי המלך ובהסתלקותם נשאר מיתה ח"ו שהוא בחי' מוחין דקטנות דשם אלהים כי משם יניקת הקליפות הנק' מת וכיון שמת קרובם מורה כי גם בבחי' שורשם למעלה כנז' נסתלקו משם המוחין דגדלות לגמרי ולכן אז נקר' אונן גמור ולכן אסור להניח תפילין וחזר לימי המוחין דקטנות אלהים ובהקדמה זו יתבאר כל משפטי דיני האבלות ונתחיל בענין התפילין ובו ית' טעם למה יום ראשון חלוק משאר ימים כי אז נק' אונן גמור ומשם ואילך נקר' אבל והטעם הוא כי ביום הראשון נסתלקו ממנו כל המוחין דגדלות לגמרי ואז נקרא אונן גמור ולכן אסור להניח תפילין ביום הראשון כי התפילין הם נק' חיי המלך כנז' והם מוחין דגדלות ואינם נכנסים ביום הראשון ומיום השני ואילך מתחילין ליכנס המוחין דגדלות מדרגה אחר מדרגה עד תשלום ז' ימי האבלות ולכן מותר בתפילין כל אותן הימים משם ואילך.

ונבאר עתה איך המוחין דקטנות גורמין הסתלקות התפילין ובזה ית' ג"כ טעם למה הקטן פטור מתפילין כי הנה הקטן והאבל שניה' שוים בבחי' זו כנז' כי האבל והקטן חוזר לזמן הקטנות והענין הוא זה כי בתחלה בימי היניקה הי' נק' קטן וראש שלו היה אז במקום שהוא עתה בחי' הת"ת שבו בימי גדלותו לפי שאז לא היה רק בבחי' ו' קצוות חג"ת נה"י ואח"כ הגדיל וע"כ הרים ראש ועלה למעלה עד חצי הת"ת דתבונה כנו' והנה בהיותו גדול כשיעור הזה נמצא כי סיום קוצא דשערי דרישא דא"א הנמשך מאחוריו מגיע בחזה הת"ת דתבונה כנגד אחורי הדעת דז"א ומכה הארתו שם ונבקע ונכנס תוך המוחין דז"א וחוזר ובוקע המצח ומאיר שם בחי' תפילין דרישא אבל בהיותו קטן אשר ראשו למטה מאוד והוא במקום שהוא עתה בחי' הת"ת שבו בגדלותו אין ההוא קוצא דשערי מתפשט עד שם כי גבה גם מאד ממנו ובכן אין תפלין יוצאין בראשו כי אין תפילין יוצאין אם לא בכח הכאת קוצא דשערי והרי נת' טעם לפטור הקטן והאבל מתפילין.

גם בזה תבין טעם לפטור התפילין בשבת (עיין שער ההקדמות הנדפס מחדש דח"ל ע"ב ד"ה סוד שבת) כי בשבת עולה ראש ז"א למעלה משיעור ימי החול והנה שם מקום גבוה למעלה ממקום סיום קוצא דשערי דא"א ולכן אין בחי' תפילין יוצאין שם כנז' כי אין אור התפילין יוצא אלא ע"י הכאת ובטישת ההוא קוצא דשערי בסיומו ולכן בהיות ראש ז"א מכוון ממש כנגד ההוא קוצא אז יוצא בחי' הארת תפילין אבל בהיותו למעלה ממקום זה כגון בשבתא או למטה ממקום זה כגון בהיותו קטן או בזמן האבלות אין תפילין יוצאים אע"פ שיש בפנים מוחין פנימים. וא"ת והרי אף בזמן היניקה דז"א נתבאר במקומו שהתבונה מעלה את הז"א למעלה ומושיבתו בין זרועותיה כדי שיוכל לינק מהדדים אשר בהחזה שלה כדרך האם המושבת בנה על ירכותיה ומניקתו מן דדיה וא"כ אף בזמן היניקה ראשו הוא למעלה בחצי הת"ת כמו בזמן גדלותו וא"כ למה הקטן פטור מן התפילין. ובתירוץ קושיא זו אני מסופק איך שמעתי ממורי ז"ל אם שמעתי כי היניקה נקר' רביצת האם על האפרוחים ואז התבונה יורדת למטה ממקום' עד שנמצא החזה שלה כנגד ראש ז"א בהיותו למטה במקומו וא"כ מקום זה הוא למטה מסיום קוצא דשערי אבל בזמן הגדלות אז הז"א הוא העולה למעלה בחציה של התבונה ושם הוא מקום סיום קוצי דשערי:

או אפשר ששמעתי הפך מזה והוא כי בימי גדלותו הנה הוא עולה עד חצי הת"ת דתבונה ועד שם מגיע סיום קוצי דשערי ומוציא הארת תפילין אבל בימי יניקתו אז התבונה אוחזת בז"א ומעלה אותו עד כנגד אמצע שני זרועותיה לינק מדדים אשר בחזה שם שלה והנה הוא שם למעל' ממקום סיום קוצא דשערי ולכן אינו מוציא הארת תפילין כדמיון מ"ש בענין פטור התפילין בשבת. והנה מ"ש רז"ל כי בשבת אין נוהגים דברים שבפרהסייא אלא דברים שבצנעא הענין הוא דע כי אע"פ שאמרנו כי מיום ב' ואילך מתחילים המוחין ליכנס באבל הנה זה במוחין דמצד אי' אבל המוחין דמצד אבא אינם נכנסין כל ז' ימי האבלות וזכר לדבר ימותו ולא בחכמה פי' כי במקום שיש מיתה יש הסתלקות מוחין דאבא הנק' חכמה. והנה ביום שבת שבתוך האבלות יש ספק בדבר אם נכנסין בו מוחין דאב' אם לאו ויש פנים לכאן ולכאן ולכן דברים שבצנעא נוהג כי המוחין דאבא המכוסים ומלובשים ומוצנעים תוך המוחין דאימא כנו' הנה אינם נכנסין בו אפי' בשבת ולכן נוהגים דברים שבצנעא אבל דברים שבפרהסיא אינם נוהגים לפי שהמוחין דאי' נכנסין בו ביום השבת והם מוחין דבפרהסיא.

וענין המקום נהג מורי זלה"ה שלא לשנות מקומו בשבת משום דהוי דברים שבפרהסיא אבל לא היה יוצא לשדה להקביל שבת לפי שאז עדיין אינו שבת ממש ואפי' דברים שבפרהסיא נוהגים.

וענין עסק התורה בדינים של האבלות ע"ד הסוד היה מגמגם בהם לפי שהם משמחי לב ועל ידי ההפצרה שהיינו מפצירין בו היה מתחיל להתעסק בהם והיה פוסק באמצע הדרוש.

וענין תשמיש המטה הטעם הוא לפי שאמרנו שמיום ב' ואילך נכנסים בו המוחין דגדלות דאי' עכ"ז הה"ח אינם מתפשטים בו' קצותיו אלא עומדים בדעת שלו ויורדים דרך מישור בקו האמצעי עד מקום החזה בלבד שהוא מקום מכוסה אבל אינם מתפשטים בחג"ת נה"י כו' בו' קצוות ולכן אסור בתשמיש המטה כי טיפת הזווג הוא מן החסדים היורדים ביסוד ועתה בז' ימי האבלות אינם מתפשטים למטה.

גם לטעם זה אמרו רז"ל כי האבל מסב בראש והטעם הוא כי בהיות החסדים מתפשטים בו' קצוות היו יונקים ממנו בניו ובנותיו ואשתו וקרוביו ועתה שאינם מתפשטים הוא לוקח כל הארותיהם לבדו ודומה למלך ולכן מסב בראש.

וענין העטיפה לכסות פיו הטעם הוא כי בהיות המוחין נכנסין בו היה מתרבה האור בו ויוצא לחוץ דרך פיו בסוד הבל המקיף כנו' ועתה אין הבל אור מקיף יוצא דרך פיו ולהורות זה סותם ועוטף את פיו:

וענין נעילת הסנדל כבר נת' בברכת שעשה לי כל צרכי בתפלת שחרית דחול ענין נעילת המנעלים שהיא בחי' אי' עילאה הנועלת ומלבשת זו"ן ועתה שאין בו מוחין דגדלות ונסתלקה אי' מעל בנים אינה נועלת אותו ולכן אסור בנעילת הסנדל.

ענין הנשמה שאמרו רז"ל כל שנים עשר חודש עולה ויורדת ולאחר י"ב חודש עולה ואינה יורדת שמעתי משמו של מורי זלה"ה כי בשבוע האחרונה של הי"ב חודש אע"פ שהאדם נפטר באמצע השבוע בימי החול ואז הוא תשלום הי"ב חודש עכ"ז בשבת שלפני אותה שבוע אז עולה ואינה יורדת עוד ואע"פ שעדיין חסרים כמה ימים מהשבוע להשלים הי"ב חודש לפי שביום השבת כל הנשמות עולות בנ"ע העליון כנו' אפילו בתוך הי"ב וכיון שעלה שוב לא ירד בשביל אותם הג' או הד' ימים החסרים מחשבון הי"ב חודש.

ענין הקדיש שאומרים היתומים נת' בקדיש בתרא דתפי' שחרית דחול.

ענין ההשכבות שאומרים על נפשות הנפטרים כמנהג שלוחי צבור קהילות ספרד מנוחה נכונה כו' הי' מורי זלה"ה מלעיג עליהם מאד והיה אומר שלא היו מעלין אבל לפעמים היו מורידין אם אין נפש המת ההוא ראוי לכך.